וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד. זרת מאי האמה וכשמדוד מאמצע הקרן זרת סביב עד שפתה אישתכח דהוי אמה:

ותנן חוט של סיקרא בו'. משנה היא במסכת מדות (פ"ג מ"ח): גנ) **אל חיק האמה בגובהה.** מכאן יש לקייס גירסת הספרים

וחיק האמה ואמה רוחב וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד וזה גב המזבח [ו]חיק האמה זה יסוד אמה רוחב זה סובב וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד אלו [א] קרנות [ב] זה גב המזבח זה מזבח הזהב ר' מאיר סבר [ג] זהו באמה בת חמשה הא כל אמות [ד] כלים באמה בת שש ורבי יהודה סבר כזה יהו כל אמות [ה] כלים קא סלקא [ו] דעתך מיסוד ועד סובב באמה בת ה' בגובה ומאי חיק האמה ואמה רוחב הכי קא אמר מחיק האמה ועד [ז] רוחב באמה בת חמשה גובה [א]המזבח כמה הוי עשר אמות [ב]שית בני חמשה חמשה וארבעי בני שיתא שיתא מזבח כמה הוי חמשין וארבעה פלגיה דמזבח כמה הוי עשרים ושבעה מקרנות ועד סובב כמה הוי עשרים וארבעה כמה בציר לפלגיה דמזבח תלתא [ג]ותנן [ג]חוט של סקרא חוגרו באמצע כדי להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים אלא הא [ד] דתניא גבי עולת העוף [ה]היה עולה בכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית [ח] [מזרחית] ומולק את ראשה ממול ערפה ומבדיל [ט] ומוצה את דמה על קיר המזבח [י]ואם עשאה למטה מרגליו אפילו אמה אחת כשירה הא קא יהיב [י] עליונה למטה משני טפחים אלא חיק האמה כניסה אמה רוחב כניסה גבולה אל שפתה סביב כניסה [כ] מזבח כמה הוה [יא] ליה שיתין פלגיה דמזבח כמה הוי תלתין מקרנות ועד סובב כמה הוי כ"ד כמה בציר לפלגיה דמזבח ששה ותנן אם עשאה למטה מרגליו אמה אחת כשרה במאי אוקימתא בכניסה ומי מצית מוקמת לה בכניסה והא [יב] [ד]מזבח היה שלשים ושתים על שלשים ושתים [ט]עלה אמה וכנס אמה זהו נמצא שלשים על שלשים שלשים ושני [ג] טפחים הוי ותו עלה חמש וכנס אמה זהו סובב נמצא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה עשרים ושמונה וארבע טפחים הוי וכי תימא כיון דלא הוי אמה לא חשיב ליה מקום [יג] קרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים ושש על עשרים ושש עשרין ושבע הוו לא דק מקום הילוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים וארבע על עשרים וארבע מקום המערכה עשרים וחמשה הואי וכי תימא הכא נמי לא דק והא כתיב [יד]והאריאל שתים עשרה אורך בשתים עשרה רוחב רבוע יכול שאינו אלא שתים עשרה על שתים עשרה כשהוא אומר אל ארבעת רבעיו מלמד שבאמצע הוא מודד שתים עשרה אמה לכל רוח ורוח וכי תימא שית מיניהו מעיקרא באמה בת חמשה מייתי להו אם כן רווחא לה עזרה [ט]דתנן כל העזרה היתה [טו]אורך מאה ושמונים ושבע על רוחב מאה ושלשים וחמש ממזרח למערב מאה שמונים ושבע מקום דריסת רגלי ישראל אחת עשרה אמה ומקום דריסת רגלי הכהנים אחת עשרה אמה המזבח שלשים ושתים בין אולם ולמזבח עשרים ושתים אמה [ח]ההיכל מאה אמה אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת אלא חיק האמה בגובהה אמה רוחב כניסה גבולה אל שפתה סביב [יד] לא

[ד] בזמים פ' קדשי קדשים (דף סג. וסס ד"ס תוק) דאמרינן התם כל כבשים שהיו במקדש שלש אמות לאמה תוך מכבשן של מזבח שהיה שלש ומחלה וחצי טפח ואצבע ושלש אצבע [יד] בזכרות' ומתק שם בקונטרס תני טפח לחז המשבון מכוון לט' אמות של מזבח ולדברי רבותיו שגורסין תני טפח פי' בקונטרס שם ללאותו משבון לא היה רוחב הכבש שהו לרחב המזבח אלא נמוך ממנו רביע אמה ולא דק בקונטרס דאינו נמוך אלא מומס אמה [יה] חסר משהו והקשה בקונטרס שהרי אמרה תורה לא תעלה במעלות על מזבחי ותירץ רבי נתן [טו] [מדולא] דאמה של יסוד באמה בת ה' דלאמיקנא הכא ולפירוש הקונטרס קשה דנמצא רוחב הכבש גבוה מרחשו של מזבח ומיהו אין לחוש בזה אי נמי לגירסת הקונטרס אמות של כבש לפי האמות של מזבח וכגירסתו גרים רבינו חננאל בעירובין בפ' חלון (דף עו.): שלא

בכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית [ח] [מזרחית] ומולק את ראשה ממול ערפה ומבדיל [ט] ומוצה את דמה על קיר המזבח [י]ואם עשאה למטה מרגליו אפילו אמה אחת כשירה הא קא יהיב [י] עליונה למטה משני טפחים אלא חיק האמה כניסה אמה רוחב כניסה גבולה אל שפתה סביב כניסה [כ] מזבח כמה הוה [יא] ליה שיתין פלגיה דמזבח כמה הוי תלתין מקרנות ועד סובב כמה הוי כ"ד כמה בציר לפלגיה דמזבח ששה ותנן אם עשאה למטה מרגליו אמה אחת כשרה במאי אוקימתא בכניסה ומי מצית מוקמת לה בכניסה והא [יב] [ד]מזבח היה שלשים ושתים על שלשים ושתים [ט]עלה אמה וכנס אמה זהו נמצא שלשים על שלשים שלשים ושני [ג] טפחים הוי ותו עלה חמש וכנס אמה זהו סובב נמצא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה עשרים ושמונה וארבע טפחים הוי וכי תימא כיון דלא הוי אמה לא חשיב ליה מקום [יג] קרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים ושש על עשרים ושש עשרין ושבע הוו לא דק מקום הילוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים וארבע על עשרים וארבע מקום המערכה עשרים וחמשה הואי וכי תימא הכא נמי לא דק והא כתיב [יד]והאריאל שתים עשרה אורך בשתים עשרה רוחב רבוע יכול שאינו אלא שתים עשרה על שתים עשרה כשהוא אומר אל ארבעת רבעיו מלמד שבאמצע הוא מודד שתים עשרה אמה לכל רוח ורוח וכי תימא שית מיניהו מעיקרא באמה בת חמשה מייתי להו אם כן רווחא לה עזרה [ט]דתנן כל העזרה היתה [טו]אורך מאה ושמונים ושבע על רוחב מאה ושלשים וחמש ממזרח למערב מאה שמונים ושבע מקום דריסת רגלי ישראל אחת עשרה אמה ומקום דריסת רגלי הכהנים אחת עשרה אמה המזבח שלשים ושתים בין אולם ולמזבח עשרים ושתים אמה [ח]ההיכל מאה אמה אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת אלא חיק האמה בגובהה אמה רוחב כניסה גבולה אל שפתה סביב [יד]

[ה] מערכה: **וכי תימא הכא נמי** במקום המערכה **לא דק,** והא קרא נמי קאמר הכי כמתניתין, וקרא ליכא למימר דלא דק דכתב **וההראל** היינו המזבח **שתים עשרה אמה אורך בשתים עשרה רוחב רבוע** על גביו קאמר, מלמד שאמצע המזבח הוא מודד שתים עשרה אמה לכל רוח דהיינו שתים עשרה אמה אורך בשתים עשרה רוחב רבוע. אלמא דלא מצית מוקמת ליה בכניסה מפני האמה שעודפת: **וכי תימא שית מנייהו מעיקרא.** ר' אמות התחתונות שסמוך לארץ באורך המזבח וברוחב המזבח ג' אמות החיצונות שמכל צד הוו באמה בת ה' טפחים, דהיינו שית תלת מיכן ותלת מיכן. כלומר המזבח שהוא ל"ב על ל"ב מלמטה, ג' אמות החיצונות שמכל צד הן בת ה' טפח והשאר ר' טפח, משום הכי שית מנייהו מעיקרא תלת מיכן ותלת מיכן באמה בת ה' לפי שג' כניסות של אמה בת ה' הוא כנוס ליסוד ולסובב ולקרנות, ואם היו כל האמות שלו באמה של ו' והכנסות באמה בת ה' היו עודפין ב' טפחים א' מיכן וא' מיכן לכל כניסה, ועכשיו של שלש החיצונות שסביב למזבח הן באמה בת ה' ואותן ג' אמות של ה' הוא כונסן ולא העודף שם טפח כלל: **אם כן.** התואיל שית מנייהו מעיקרא חשבת להו באמה בת ה' א"כ **רווחא לה עזרה** ג' טפחים מכל צד המזבח דכל אמות העזרה באמה בת ו' הן: **אחורי הכפורת.** היינו אחורי בית קדשי הקדשים היתה חצר קטנה של י"א אמה. ואם איתא לכל צד המזבח היתה העזרה מרווחת ג' טפחים: **אלא.** תריץ הכי **חיק האמה** שהיא של ה' טפח **בגובהה.** דמזבח קאמר מן הארץ ועד היסוד אמה של ה' טפחים וכנסה דיסוד באמה בת ו' טפח: **ואמה רוחב** נמי הוי בת ה' **בכנסה.** דסובב תריץ לה ונשתיירו ב' טפחים טפח מיכן וטפח מיכן: **וגבולה אל שפתה סביב** דהיינו אמה דקרנות דהויא נמי בת ה'

וחיק האמה. כלומר גבלו [טו] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: **וחיק האמה.** [טו] דהיינו יסוד דעלה אמה וכנס אמה [יז] זהו יסוד. ולקמן מפרש בהי [יח] אמות קאמר אי דגובהה אי דכניסה: [יט] **גבולה על שפתה סביב** [כ] אלו **הקרנות.** זרת אני אמה האחד דמאמצעיתא אתכן מודד והויא זרת לכל רוח דהיינו אמה על אמה. זרת אני אמה: **וזה גב המזבח.** כלומר ובאמה זו יהא נמי [כא] מזבח הזהב: **ר' מאיר סבר זה.** מזבח הזהב דהוא לי יהא באמה בת חמשה [כב] **והא** שאר כלים באמה בת ששה: [כג] **קס"ד מיסוד ועד סובב.** אותה אמה של גובה היסוד ואותן [כד] אמה שבין יסוד וסובב באמה בת חמשה [כה] מחיק אמה: [כו] מן היסוד והיסוד בכלל ועד אמה רוחב דהיינו סובב [כז] באמה בת חמשה: **גובה מזבח העולה למה הוי עשר אמות.** דלאמרינן בזבחים בפ' קדשי קדשים (דף נט.): [כח] על המשכן ועל המזבח [כט] מה משכן עשר אמות אורך הקרש אף מזבח עשר אמות ומה אני מקיים שלש אמות קומתו [ל] משפת סובב עד מקום הקרנות: **שיש.** דמן הרצפה ועד הסובב בני חמשה חמשה דלקמאמר: **מקרנות ועד סובב.** מגובה קרנות ועד סובב [כט] הוי ד' אמות של ששה ששה שהם כ"ד טפחים דעלה אמה וכנס אמה זהו יסוד ומן היסוד לסובב חמש הרי שם ומן הסובב ועד מקום הקרנות ג' הרי תשעה והקרן אמה הרי עשרה דלקמאי לקמן: **למה בניו.** דלא הוי סובב אפלגא דמזבח [לא] תלתא טפחים הוי פלגיה דמזבח למטה מן הסובב: **חוגרו.** למזבח **סביב:** [לא] **דמיס עליונים לתחתונים.** מטלת בהמה למעלה מן החוט [לב] ומטלת העוף למטה ועולת העוף למעלה וטעמא מפרש בתורת כהנים [ל] ובמס' זבחים [ל]: מיצוי אוזן בית המטיבה [לג] ושותט חווידין והדם מקבל למרמוס: **למטה מרגליו.** מן הסובב: **הא קא יהיב בו.** כיון דפלגיה דמזבח אינו נמוך מן הסובב אלא שלשה טפחים כי עביד אמה וכנס למטה מרגליו אפילו באמה בת אמה קא יהיב עליונים שני טפחים למטה מן החוט: **אלא.** כולה עשר אמות דגובה [לד] באמה בת ששה וכי קתני באמה בת אמה באמות [לה] דכניסה: יסוד וסובב ועובי הקרנות קרי [לו] כניסה שכונס באורך ורוחב: **בנין המזבח למה הוי.** גובהו למזבח שימין פושטי דהא כל אמות הגובה באמה בת ששה [לז] ולמטה מרגליו

וחיק האמה. [טו] דהיינו יסוד דעלה אמה וכנס אמה [יז] זהו יסוד. ולקמן מפרש בהי [יח] אמות קאמר אי דגובהה אי דכניסה: [יט] **גבולה על שפתה סביב** [כ] אלו **הקרנות.** זרת אני אמה האחד דמאמצעיתא אתכן מודד והויא זרת לכל רוח דהיינו אמה על אמה. זרת אני אמה: **וזה גב המזבח.** כלומר ובאמה זו יהא נמי [כא] מזבח הזהב: **ר' מאיר סבר זה.** מזבח הזהב דהוא לי יהא באמה בת חמשה [כב] **והא** שאר כלים באמה בת ששה: [כג] **קס"ד מיסוד ועד סובב.** אותה אמה של גובה היסוד ואותן [כד] אמה שבין יסוד וסובב באמה בת חמשה [כה] מחיק אמה: [כו] מן היסוד והיסוד בכלל ועד אמה רוחב דהיינו סובב [כז] באמה בת חמשה: **גובה מזבח העולה למה הוי עשר אמות.** דלאמרינן בזבחים בפ' קדשי קדשים (דף נט.): [כח] על המשכן ועל המזבח [כט] מה משכן עשר אמות אורך הקרש אף מזבח עשר אמות ומה אני מקיים שלש אמות קומתו [ל] משפת סובב עד מקום הקרנות: **שיש.** דמן הרצפה ועד הסובב בני חמשה חמשה דלקמאמר: **מקרנות ועד סובב.** מגובה קרנות ועד סובב [כט] הוי ד' אמות של ששה ששה שהם כ"ד טפחים דעלה אמה וכנס אמה זהו יסוד ומן היסוד לסובב חמש הרי שם ומן הסובב ועד מקום הקרנות ג' הרי תשעה והקרן אמה הרי עשרה דלקמאי לקמן: **למה בניו.** דלא הוי סובב אפלגא דמזבח [לא] תלתא טפחים הוי פלגיה דמזבח למטה מן הסובב: **חוגרו.** למזבח **סביב:** [לא] **דמיס עליונים לתחתונים.** מטלת בהמה למעלה מן החוט [לב] ומטלת העוף למטה ועולת העוף למעלה וטעמא מפרש בתורת כהנים [ל] ובמס' זבחים [ל]: מיצוי אוזן בית המטיבה [לג] ושותט חווידין והדם מקבל למרמוס: **למטה מרגליו.** מן הסובב: **הא קא יהיב בו.** כיון דפלגיה דמזבח אינו נמוך מן הסובב אלא שלשה טפחים כי עביד אמה וכנס למטה מרגליו אפילו באמה בת אמה קא יהיב עליונים שני טפחים למטה מן החוט: **אלא.** כולה עשר אמות דגובה [לד] באמה בת ששה וכי קתני באמה בת אמה באמות [לה] דכניסה: יסוד וסובב ועובי הקרנות קרי [לו] כניסה שכונס באורך ורוחב: **בנין המזבח למה הוי.** גובהו למזבח שימין פושטי דהא כל אמות הגובה באמה בת ששה [לז] ולמטה מרגליו

[ו] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [ז] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [ח] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [ט] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [י] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [יא] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [יב] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [יג] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [יד] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [טו] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [טז] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [יז] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [יח] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [יט] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [כ] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [כא] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [כב] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [כג] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [כד] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [כה] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [כו] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [כז] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [כח] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [כט] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [ל] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [לא] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [לב] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [לג] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [לד] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [לה] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [לו] אמות אני אומר שיהו בנות אמה: [לז] אמות אני אומר שיהו בנות אמה:

תורה אור השלם

1. וְהָאֲרִיאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בִּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רִבְעָיו: יחזקאל מג טז

הגהות הב"ח

(א) גמ' מאי הא דתניא כ"ב זהו סוף קושית: (ב) שם כניסה בגין מזבח כמה הוה: (ג) שם נמלא שלשים על אלשים וז' וטפחים ב"ב ל"ל ג' על ג' ועוד ב' טפחים מכל לד וכן בקמוץ גבי ה' טפחים על כ"ח ולחנכע טפחים מכל לד וק"ל:

מוסף רש"י

רחיק האמה. ממדד באמות קטנות וכן מאה רוחב וכן גבולו על שפתו זרת אחד וחיק גב המזבח טוען באמות קטנות הללו (ערובין ז.). חיק האמה זה יסוד. מיק על שם שהוא מקיפו ומיקוטו של מזבח תלמוד. אלו קרנות. שהן אמה על אמה והלי דכתיב זרת אחד מאמצעית רחבו של קרן מודד זרת שהוא אמי אמה לכל רוח דהוי אמה על אמה (שם). זה גב המזבח. לגומר באמה קטנה זו נמדד האמה של מזבח הזהב דכתיב בית אמה מרכז ואמה רחבו, (שמות ל). ומבמקום מנחות בפרק שתי הלחם מפרש ליה לאלי קרא דאמה יסוד דקאמרי בקונטרס לאו דאיכא כניסה דיסוד אלא בגובה אמה דאמר מר עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד אבל יסוד דאינו בגובה הכניסה באמה בת ששה ואמה סובב דאמה בת אמה קטנה ולא ה' אמות של אמה

[המשך מוסף רש"י בעמוד הבא]

שינויי נוסחאות

א) אלו הקרנות. (ש"מ): ב) רוח. (ש"מ). וכ"מ כ"י מתק תיכת זה: ג) סבר זה הוא באמה. (ש"מ): ד) הכלים. (ש"מ): ה) אמות הכלים. (ש"מ): ו) דעתי'. (ש"מ): ז) ועד אמה רוחב גובה המזבח. (ש"מ): ח) ש"מ: ט) ומילה. (ש"מ): י) יהיב עליונים. (ש"מ): יא) כמה הוי שתין. כ"י. (ש"מ): יב) תנן המזבח. (ש"מ): יג) מקום הקרנות. (ש"מ): יד) סביב גובהה. (ש"מ): טו) באלו אני אומר שיהו האמות בת אמה: ומיק. (צ"ק): טז) באמה היינו יסוד. (ש"מ): יז) אמה: הס"ל ומה"ל זהו יסוד. (ש"מ): יח) בהי אמה קאמר. (ש"מ): יט) וגבולה אל שפתה. (ש"מ): כ) סביב זרת האחד אלו הקרנות דמתמצעית. כ"ל. (ש"מ). וכ"ל הגיה הקרנות: הס"ל ומה"ל זרת אמה שהן אמה על אמה והא דכתיב זרת האחד דמתמצעית אתכן מודד והויא זרת לכל רוח דזרת אני אמה: הס"ל: כא) יהא נמי גבי מזבח. (ש"מ): כב) הא שאר. (ש"מ וצ"ק): כג) שאר: ורבי יהודה סבר. כמו זה דהיינו גב המזבח שהוא כלי יהיו האמות של כל הכלים: קס"ד. (ש"מ): כד) ואותן חמש אמות שבין יסוד לסובב באמה. (ש"מ וצ"ק): כה) חמש: הס"ל ומה"ל ממיק. (ש"מ וצ"ק): כו) באמה דהיינו מן. (ש"מ): כז) סובב באמה בת חמש. כ"ל.

(ש"מ וצ"ק): כח) קדשים אשר על. (ש"מ): כט) הוי. (דפו"ר): ל) למזבח: הס"ל ומה"ל מלמה. (ישר וטוב): לא) סביב: בין דמים העליונים לדמים מתחתונים. (ש"מ): לב) למעלה מן חוטו ועולת בהמה למטה (ש"מ): לג) נ"ש וסותט חווידין]. (מ"ה): לד) דגובה המזבח באמה. (ש"מ): לה) לכניסת יסוד וסובב: לו) קרי נמי כניסה. (ש"מ): לז) ששה: הס"ל ומה"ל למטה מרגליו. (ש"מ): לח) כ' אמות אורך ושתים כרוחב: הס"ל ומה"ל ששים אמות ושני טפחים הוי. דהא שתי אמות דאימעט בנות חמשה בינתו: הס"ל ומה"ל מקום הקרנות עובי האבן תופס אמה באורך ואמה ברוחב לכל קרן נמצא. (ש"מ): לט) באמות בת שש: הס"ל ומה"ל לא דק באותה אמה דהאיל ומטפחים אתא: מקום. (ש"מ): מ) כ"ל על כ"ל מקום המערכה: הס"ל ומה"ל כ"ס על כ"ס הוי דק. (ש"מ). וכיסר ומוט הגיה והמיכריס: הס"ל ומה"ל נמצא כ"ל על כ"ל הוי דק: מא) הוא: מב) הוא: מג) מקום הלריכה כ"ג: (מה) [אלר] אחורי הכפורת. וכסהיו ישראל מרובין בעזרה היו נמשכין מהם לשם כדאמרינן ביומא (דף כא.): **אלא חיק האמה בגובהה.** אותה אמה שמן הרצפה ועד היסוד באמה בת אמה: **ואמה** [מו] **רוחב כניסה.** כניסה דסובב באמה בת אמה אבל כניסה דיסוד באמה בת אמה: **וגבולה** [מז] **על שפתה סביב.** דגבהו דקרן באמה בת ה':

(ש"מ): מח) מלר ובין אולם [ובין היכל. ש"מ הגר"ן ובין קדש קדשים היתה קפ"ז. (ש"מ): מט) מיכות לו מקום הלריכה כ"ג נמתקו. (ש"מ). וכ"מ כ"י ליתא לתגהה זו: נ) [ומה רוחב כניסה. כ"ל. (ישר וטוב): נא) גבולה אל שפתה. (ש"מ): נב) סביב גובהה. דגבהו. (ש"מ): נג) מה"ל אלא מיק. (ישר וטוב): נד) ר"ל אלא בזוטרתא. (מ"ה): נה) אמה ומשהו והקשה. (ישר וטוב): נו) נתן מדוריא. (צ"ק). וכיסר ומוט הגיה מדוריא:

רבינו גרשום

חיק האמה [ו] **זה היסוד.** אמת היסוד נמי באמה בת ה', דהיינו יסוד עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד: **ואמה רוחב זהו הסובב.** דתנן עלה חמש וכנס אמה זהו הסובב אותה אמה בת ה': **סביב אלו הקרנות.** דתנן נמי עלה שלש וכנס אמה אלו מקום הקרנות ואותה אמה בת ה': **גב המזבח זה מזבח הזהב.** שלא היה לו יסוד ולא סובב אמותיו נמי באמה של ה' טפחים. **ר' מאיר** (סבר לה כרבי אמר) **זהו.** כלומר זה יהא באמה בת ה' הא שאר כל הכלים כגון ארון ושלחן באמה בת ו': **קא ס"ד** דקרא דאמר באמה בת חמשה מאותן אמות **דמיסוד ועד סובב** קאמר: **ומאי חיק האמה ואמה רוחב.** דמשמע מאותן ב' אמות בלבד קאמר: **הכי קאמר מחיק האמה.** כלומר מאותה אמה שמן הארץ ועד החיק בגובה המזבח ועד אמה רוחב דהיינו הסובב באמה בת ה', כל ו' אמות התחתונות שמן הארץ ועד הסובב באמה בת ה': **גובה המזבח כמה הוי עשר אמות.** דליפגנו ליה במזבח הזהב שהיה גבהו פי שנים כארבו, אף מזבח החיצון נמי, וקרא דכתיב שלש אמות קומתו מסובב עד קרנות קאמר: **שיתין בני חמשה חמשה.** מן הארץ ועד הסובב: **וארבע.** העליונים: **בני שיתא שיתא.** טפח: **מזבח כמה** טפח הוי גבהו ל"ד: **מקרנות ועד סובב** ד' אמות שהן כ"ד טפחים: **ואם עשאה למטה מרגליו.** כלומר למטה מן הסובב שהוא עומד על הסובב. **אפילו אמה אחת** [ב] שלה טפח. **ואמאי כשרה: אלא חיק האמה** דהויא של ה' לא חשיב לה בגובהה אלא בכניסה. וכן אמה רוחב וגבולה אל שפתה. כל הכניסות היו באמה בת ה'. אבל כל עשר אמות של גובה המזבח היו של ו' טפחים והוה ליה מזבח גבוה שיתין טפחים. ועד חציו ל' טפח. ומן הסובב ועד החוט שבחציו ו' טפחים דהיינו אמה משום הכי קאמר כשרה: ואם איתא דבכנסה מוקמת לה דהויא של ה' טפחים א"כ נמצאו ב' טפחים מותירין על הל"ב, וכן לכל כניסה וכניסה מיותרין ב' טפחים, וכשהגיע מקום הקרנות כ"ז אמות הוי, כדאמר לכניסת הקרנות עלו השיורין לו' טפח שהן אמה, ועשרין ושבעה הויא ליה למימר: **לא דק.** על אותן שיורין לחשבן לצרפן לאמה. כנסה דקרנות היינו כדאמר בזבחים עלה שלש מן הסובב ומביא ד' אבנים שכל אחת הל"ב, וכן לכל כניסה וכניסה מיותרין ב' טפחים, וכשהגיע מקום הקרנות כ"ז אמות הוי, לפנים עד מקום המערכה מצד זה וכן מכל צד אותה אמה הויא מקום הילוך הכהנים סביב למערכה, נשתייר כ"ד על כ"ד למקום המערכה, לפי חשבוננו שעודפין ו' טפחים הויא כ"ה, ואי לא דק בהך בבא במקום קרנות הוה דייק באידך בבא במקום

[ב] עיינוהו ל"ג, ג) מדות פ"ג מ"ח [זמנים כט. כסוגות יז:]: ג) זמנים סס. (ש"מ): ד) מדות פ"ג מ"ח [זמנים כ.]: ה) סוכה מה.: ו) זמנים מג.: ז) יומא טו.: מדות פ"ב מ"ח: ח) [ממדבר ד]: ט) [שמות כז]: י) [תוספות בהמה פרשה ג, תוספות הגוף ויקרא דבורא דחובא פרק יח, עולת העוף ויקרא פרשה ה, עולת בהמה ויקרא דבורא דחובא פרק ט]: כ) [תוספות בהמה נב. תוספות הגוף סד: עולת הגוף סה. עולת בהמה יז:]:

ו) נלקח דל"ל מיק האמה היינו היסוד דעלה אמה וכנס אמה זהו יסוד נמי היה באמה בת ה'. (גליון): ב) נלקח דל"ל תניא אמה אחת של ה' טפחים. ואמאי כשרה. (גליון):

לא שנא הכי ולא שנא הכי. כלומר כיסתן דקרנות אי בעי למימר נמי באמה בת חמש לא איכפת לן כיון דכיסת יסוד באמה בת שש לא פש ליה בין קרן לקרן אלא כ"ו ואלרבעה טפחים סתים מכיסה דסובב ושתים מכיסה דקרנות וכיון דלא הוי אמה לא חשיב לה: **חמשין וחמנית.** [ז]כדולן אמותיו היו בנות ו' חוץ משתי אמותיו (א) [ז]מן הכלכה ועד היסוד ואמה גובה של קרן: **דיקא נמי.** דמיק האמה [ח]וגובהה ואמה רוחב כיסה מדקרי להאי מיק האמה ולהאי אמה רוחב ושני בדיבוריה: **השולחן ארכו י"ב.** [ט]שמעינן ליה לר' מאיר דאמר לעיל [ז.] כל האמות היו בביצועיות אלא ביצועיות היינו בת ששה: [י] ומדקרי ליה ביצועיות **מכלל דאיכא נפישא מינה.** בתמניה: **שתי אמות.** [יא]מקלות היו שם שבכן מודדין האמות והן [יב][אלכן] אמה: **בשושן הבירה.** אחד אחד היה בנוי על שער המזרחי של עזרה ומצוייר בכתבנים שושן הבירה: **של משה.** בת ששה: **רבי שיהו אומרין נוטלין הקטנה.** [יג] שהיה גוזר מתנה עם האומנין כך וכך אמות בנין תבנו לבדק הבית בכך וכך דמים באמה של משה ומחזירין לו לאחת אמה גדולה שיתירה עליה אלבע כדי שיוסיפו על תנאם משלהם שלא יפחתו ומנלאה נהנים מן ההקדש יותר ממה שעשו ובאין לידי מעילה: **והדא דהכא ולכספא.** כשמתנין [יד] נוטלי זהב לעשות מבלה בת חמש או בת עשר באמה של משה עושין אותה למדת האמה היתרה עליה אלבע ולא באותה שיתירה עליה אלבע לפי שאומנות יקרה היא ואין טוב להפסידן כל כך: **לורה.** מלוירית: **רבי שיהו.** וילולו מהיכן באו ויתנו הולדה [טו] למלכות שהוליאם משם: **שפחה אימם מלכות.** פרס עליהם ולא ימרדו בהם: **ואילו לדידיה לא אמר ליה.** ותרב אלי והשתמיש לי ואע"ג דמסקנא הכי הוה ויקם פרעה לילה [שמות יב] : **וירץ לפני אחאב.** אליהו [טז] לפני אחאב שהיה רוכב על סוסו משום כבודו שאין דרך מלכים ללכת ילדי: **ועלהו לתרופה.** גבי מעיין שעתיד לצאת מבית קדשי הקדשים קמי. ועל [יז] שפת הנחל יעלה מזה ומזה כל [עץ] (עלה) מאכל והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. ואיידי דאיירי בפלוגתא דרב חסדא ורב ינחק נקט לה הכא וקדרים וטוריקון למרופה: [יח] להתיר פה שלמעלה [יח]. פה אלמים שכל אלה האוכל ממנו נרפא: **פה שלמטה.** פה רחם של עקרות: חזקיה ובר קפרא [יט] מפרשא מילתייהו טפי והיא היא: **ואילו נאמר שתים מערכות שש המערכת ולא נאמר שתים עשרה: הייתי אומר שלש של שש.** דשתים מערכות [כ] הרי תרין שש המערכת הוי מערכת שלישית. ובספרים לכתב בהו שלש של שלש הכי משמע אילו לא נאמר שתים עשרה אלא שתים מערכות שש [כא] הוי משמע תרי שלש ואם תרצה להוסיף שלישית סגי בג' חלות: **לכך נאמר שתים עשרה.** דמשמע ותו לא: **ואילו נאמר שתים עשרה ולא נאמר שתים ושש.** אלא ונתת אותם מערכות המערכת על השולחן הייתי אומר שלש של ד' ד': **והא בעינן ונתת עליו.** המערכת לבונה וכי יהיב לה על הסביעית איכא תליתה: פרוכת מחיצה הוא וקרי ליה עלו: [כב] **כל הכלים.** כגון שלחנות אורכו [כג] לאורכן של בית ממזרח למערב: **כך היה מונח.** [כד] מנ"ל מדכך היו בדיו מונחים ממזרח למערב כדאמר בהך ברייתא לקמן מכלל דאורך הארון מלפון לדרום ורוחבו ממזרח למערב דבדיס בפותיא דארון קיימי כדאמרינן לקמן [ע"כ]: **ובדיו מגלן.** דממזרח למערב [כה]: **בפרוכת.** פרוכת היתה פרוסה בפתח בית קדשי קדשים לגניעות בעצמה ולא משום מחיצה דהא אמה ערקסין הוא במקדש ראשון [כו]. וכ"ת לוקמה במקדש ב' דהוי פרוכת [כז] ליכא למימר [כד] דבמקדש שני לא הוה ארון ובדיס דיאלשיהו [כח] גנזו במס' יומא (נב:) ועוד דקרא במקדש ראשון כתיב [כט]: **דוחקין ובולטין בפרוכת.** לפי שהיה הארון כנגד הפתח כדאמרי' במגילה (דף י:) ארון שעשה משה כשמונה בדביר היה לו עשר אמות ריוח ממנו לכותל לכל לד והבדיר היה עשרים על עשרים ומקום ארון אינו ממעטו בדביר דבנס היה עומד אלמא באמצע הבדיר קאי והפתח נמי היה באמצע בכותל מזרחי והיו הבדיס בולטין בפרוכת שבפתח: כמין **שלא** יבואו לידי מעילה. לאו דוקא דהקדש שוה מנה שחילנו על שוה פרוטה מחולא אלא שלא היו רוצים לוקחין לבונה ודהבא. אותה של קרן מזרחית לפונית וסימנך (לעיל לו) מלפון זהב יאתמך: **אחת של ארבע ואחת של שמונה.** מדלא נקט והוא הדין בענין אחר: **רואין אותו כאילו אינו.** תימה הא אין שולחן מקדש יותר מי"ב טפחים ומנלא בזיכין למעלה מי"ב וי"ל כגון דמשקע ליה לשביעי עד שהוא בתוך הששי ומיירי שעשאו באותו עניין שיכול לשקע בתוכו: דוחקין

לא שנא הכי ולא שנא הכי מזבח כמה הוי חמשין ותמניא פלגיה דמזבח כמה הוי עשרין ותשעה מקרנות ועד סובב כמה הוי עשרין ותלתא כמה בציר לפלגיה דמזבח שיתא ותנן אם עשאה למטה מרגליו אפילו אמה אחת כשירה דיקא נמי דכתיב חיק האמה ואמה רוחב שמע מינה וכמה אמה בינונית אמר ר' יוחנן ששה טפחים אמר רבי יוסי בר אבין אף אנן נמי תנינא רבי מאיר אומר השלחן ארכו שנים עשר ורחבו ששה מכלל [א] דהויא אמה דנפישא מינה אין [ב] והא תנן [ג] שתי אמות היו בשושן הבירה אחת על קרן מזרחית צפונית ואחת על קרן מזרחית דרומית שעל קרן מזרחית צפונית יתירה על של משה חצי אצבע שעל קרן מזרחית דרומית היתה יתירה עליה חצי אצבע נמצאת יתירה על של משה אצבע ולמה אמרו אחת גדולה ואחת קטנה [ד]כדי שיהו האומנין נוטלין בקטנה ומחזירין בגדולה כדי שלא יבואו לידי מעילה ותרתי למה לי חדא לכספא ודהבא וחדא לבנייא תנן התם [ה]שער המזרח עליו שושן הבירה צורה מאי טעמא רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר כדי שידעו מהיכן באו וחד אמר כדי שתהא אימת מלכות עליהן [ו]א"ר יגאי לעולם תהא אימת מלכות עליך שנא' [ז]ויירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי לאמר ואילו לדידיה לא קא"ל ר' יוחנן אמר מהכא שנאמר [ח]ויד ה' היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב עד באבאה יזרעאלה: [ט]ועלהו לתרופה רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר להתיר פה שלמעלה וחד אמר להתיר פה שלמטה איתמר [י] חזקיה אמר להתיר פה אלמים בר קפרא אמר להתיר פה עקרות תנו רבנן אילו נאמר [יא]ולקחת סלת ואפית אותה שתים עשרה חלות ושמת אותם שתים מערכות ולא נאמר שש הייתי אומר אחת של ארבע ואחת של שמונה לכך נאמר שש ואילו נאמר שתים מערכות שש המערכת ולא נאמר שתים עשרה הייתי אומר שלש של שש שש לכך נאמר שתים עשרה ואילו נאמר שתים עשרה חלות ומערכות ולא נאמר שתים ושש הייתי אומר שלשה של ארבע ארבע לכך נאמר שתים ושש הא עד שלא יאמרו ג' מקראות הללו לא למדנו הא [יב]כיצד נותן שתים מערכות של שש שש ואם נתן אחת של ארבע ואחת של שמונה לא יצא שתים של שבע שבע רבי אומר רואין את העליונה כאילו אינה והא בעינן [יג]ונתת על אמר ליה רב חסדא לרב המנונא ואמרי לה רב המנונא לרב חסדא [יד]רבי לטעמיה דאמר על בסמוך דתניא רבי אומר ונתת על המערכת לבונה זכה על [יב]בסמוך אתה אומר על בסמוך או אינו אלא על ממש כשהוא אומר [טו]וסכות של הארון את הפרוכת הוי אומר על בסמוך: כל הכלים שבמקדש וכו': תנו רבנן [יז]כל הכלים שבמקדש ארכן לארכו של בית חוץ מארון שארכו לרחבו של בית ובך היה מונח ובך היה בדיו מונחין מאי קאמר הכי קאמר כך היה מונח [יח] מדבדיו כך היה מונחין ובדיו מגלן [יט]דתניא [יז]ויאריכו הבדים יכול לא היו נוגעין בפרוכת תלמוד לומר ויראו אי ויראו יכול יהו מקרעין בפרוכת ויוצאין [יח] תלמוד לומר [יז]לא יראו החוצה הא כיצד דוחקין

[א] מכלל דאיכא אמה. (ש"מ): [ב] אין דתנן. (ש"מ): [ג] איתמר נמי חזקיה. כ"ב בגמ' מנהדרין (ס"ה): [ד] היה מונח מדבך היו בדיו מונחים ובדיו. (ש"מ): [ה] ויצאין לחוץ מ"ל. (ש"מ): [ו] דכל אמותיו. (ש"מ): [ז] שמן הכלכה. (ש"מ): [ח] האמה גובה ואמה. (ש"מ): [ט] ושמעינן. (ש"מ): [י] שאה: דפריך מדקרי ליה. (ישר דטוב): **יא]** שתי אמות שתי מקלות. (ש"מ): **יב]** וכן אמה אמה. (ש"מ): **יג]** והגי' שלפנינו היא מלינ: **יג]** בקטנה שיהא נזבר. (ש"מ ב"י): **יד]** כשמתנין עם נוזכי זהב. (ש"מ): **טו]** ר"ל הולכה למלכם. (ש"ה): **טו]** אלילהו דין לפני. (ש"מ): **יז]** לתרופה להתיר פה של מעלה. הכ"ל. (דפריר דישר דטוב): **יח]** של מעלה: הס"ל ומה"ל פה אלמים. (ישר דטוב). וכש"מ הגיה מנו שלפנינו: **יט]** מפרשי מילתייהו. (ש"מ): **כ]** עין יפר דטוב: **כא]** שש המערכת הוי. (ש"מ): **כב]** שתים מערכות של שש עשה ואם תעלה. (ש"מ). ומש"מ הגיה שתים לתערכות של שלש. וי"ל עין שהיה דהיינו כל שלש אם יש הוא: **כג]** אם יש לה לוסיף יהיה אף של ג' והיינו יהיה שתים מערכות שם הא הגי' מ"ש שם ודי בהאי מסם: **כד]** אורכן לאורכו. (ש"מ): **כה]** תיכות מנ"ל נמקנו. (ש"מ הנד"). ופ"ש הגיה מנ"ל מדבריו כך היו מונחים: **כו]** למערב הוה: בפרוכת. (ש"מ): **כז]** פרוכת הא ליכא. (ש"מ): **כח]** גנזם. (ש"מ):

מוסף רש"י

עליית גוזבה בתמה קטנה כדתנן עלה תמש וכנס תמה זה הסובב וקרנות לא שנא גוזבה ולא שנא רוחבן בתמה קטנה. (עירובין ד. ועי' עוד בהגה"ה שם). חוגרו באמצע. חוגרו למזבח בתמלא גוזבה: **(בכורות יז).** הדי עולה בכבש. לפי שנעשית למעלה כדלעיל בגמרא. **בא** לו לקרן דרומית מזרחית. כדאמרן שקרוכה לצית הקרן. ומבדיל. בשני קימנין כדליף בהכל שתמות (חולין דף ס:). ערפה. גוזבה הרגש מול ערפה למעה לגד אלגפים מול הרוחה אלא את העוקף (זבחים סד:). ומבדיל. בשתי קימנין ולא כתמלא שהיא בסימן אחד. ומיצה את דמה. דוחק בית מלקיבו לקיר והוא מתמלה ע"י שדוחקו בקיר (שם נד:). עלה אמה. מן אלכן בדוחה ל"ב על ל"ב. שמתחילה הביאו מלבן מרובע ל"ב על ל"ב והוסיפוהו על אלכן כעין אישטנו"ל וגוזבו אמה ומילאוהו סיד וקונית וחפא נמצא עגלה אמה. וחזרו והביאו מלבן שהיא ל' על ל' וגוזבו ממש אמות והוסיפוהו על זה משוך אמה מכל לד ומילאוהו סיד וקונית וחפא הרי שנעגנם אמה ועל אותה כעיקה היו שופכין הדמים ומשם יורדין לרלפה דרך שני נקבים שהיו בחתם הזויות וכשנמצלא מלבן זה נמצא עגלה אמה מן היסוד ומעגלה הרי שם עם אלכן, חזרו והביאו מלבן שהוא כ"ש על כ"ש ומוסיפו על זה משוך אמה מכל לד ומילאוהו סיד וקונית חפא נמצא גבוה תשע אמות והוא גב המזבח שבנה מקום חילון לכהנים סביב לבוא מאבר שתים ושש. כלומר כיסתן דקרנות אי בעי למימר נמי באמה בת חמש לא איכפת לן כיון דכיסת יסוד באמה בת שש לא פש ליה בין קרן לקרן אלא כ"ו ואלרבעה טפחים סתים מכיסה דסובב ושתים מכיסה דקרנות וכיון דלא הוי אמה לא חשיב לה: **חמשין וחמנית.** [ז]כדולן אמותיו היו בנות ו' חוץ משתי אמותיו (א) [ז]מן הכלכה ועד היסוד ואמה גובה של קרן: **דיקא נמי.** דמיק האמה [ח]וגובהה ואמה רוחב כיסה מדקרי להאי מיק האמה ולהאי אמה רוחב ושני בדיבוריה: **השולחן ארכו י"ב.** [ט]שמעינן ליה לר' מאיר דאמר לעיל [ז.] כל האמות היו בביצועיות אלא ביצועיות היינו בת ששה: [י] ומדקרי ליה ביצועיות **מכלל דאיכא נפישא מינה.** בתמניה: **שתי אמות.** [יא]מקלות היו שם שבכן מודדין האמות והן [יב][אלכן] אמה: **בשושן הבירה.** אחד אחד היה בנוי על שער המזרחי של עזרה ומצוייר בכתבנים שושן הבירה: **של משה.** בת ששה: **רבי שיהו אומרין נוטלין הקטנה.** [יג] שהיה גוזר מתנה עם האומנין כך וכך אמות בנין תבנו לבדק הבית בכך וכך דמים באמה של משה ומחזירין לו לאחת אמה גדולה שיתירה עליה אלבע כדי שיוסיפו על תנאם משלהם שלא יפחתו ומנלאה נהנים מן ההקדש יותר ממה שעשו ובאין לידי מעילה: **והדא דהכא ולכספא.** כשמתנין [יד] נוטלי זהב לעשות מבלה בת חמש או בת עשר באמה של משה עושין אותה למדת האמה היתרה עליה אלבע ולא באותה שיתירה עליה אלבע לפי שאומנות יקרה היא ואין טוב להפסידן כל כך: **לורה.** מלוירית: **רבי שיהו.** וילולו מהיכן באו ויתנו הולדה [טו] למלכות שהוליאם משם: **שפחה אימם מלכות.** פרס עליהם ולא ימרדו בהם: **ואילו לדידיה לא אמר ליה.** ותרב אלי והשתמיש לי ואע"ג דמסקנא הכי הוה ויקם פרעה לילה [שמות יב] : **וירץ לפני אחאב.** אליהו [טז] לפני אחאב שהיה רוכב על סוסו משום כבודו שאין דרך מלכים ללכת ילדי: **ועלהו לתרופה.** גבי מעיין שעתיד לצאת מבית קדשי הקדשים קמי. ועל [יז] שפת הנחל יעלה מזה ומזה כל [עץ] (עלה) מאכל והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. ואיידי דאיירי בפלוגתא דרב חסדא ורב ינחק נקט לה הכא וקדרים וטוריקון למרופה: [יח] להתיר פה שלמעלה [יח]. פה אלמים שכל אלה האוכל ממנו נרפא: **פה שלמטה.** פה רחם של עקרות: חזקיה ובר קפרא [יט] מפרשא מילתייהו טפי והיא היא: **ואילו נאמר שתים מערכות שש המערכת ולא נאמר שתים עשרה: הייתי אומר שלש של שש.** דשתים מערכות [כ] הרי תרין שש המערכת הוי מערכת שלישית. ובספרים לכתב בהו שלש של שלש הכי משמע אילו לא נאמר שתים עשרה אלא שתים מערכות שש [כא] הוי משמע תרי שלש ואם תרצה להוסיף שלישית סגי בג' חלות: **לכך נאמר שתים עשרה.** דמשמע ותו לא: **ואילו נאמר שתים עשרה ולא נאמר שתים ושש.** אלא ונתת אותם מערכות המערכת על השולחן הייתי אומר שלש של ד' ד': **והא בעינן ונתת עליו.** המערכת לבונה וכי יהיב לה על הסביעית איכא תליתה: פרוכת מחיצה הוא וקרי ליה עלו: [כב] **כל הכלים.** כגון שלחנות אורכו [כג] לאורכן של בית ממזרח למערב: **כך היה מונח.** [כד] מנ"ל מדכך היו בדיו מונחים ממזרח למערב כדאמר בהך ברייתא לקמן מכלל דאורך הארון מלפון לדרום ורוחבו ממזרח למערב דבדיס בפותיא דארון קיימי כדאמרינן לקמן [ע"כ]: **ובדיו מגלן.** דממזרח למערב [כה]: **בפרוכת.** פרוכת היתה פרוסה בפתח בית קדשי קדשים לגניעות בעצמה ולא משום מחיצה דהא אמה ערקסין הוא במקדש ראשון [כו]. וכ"ת לוקמה במקדש ב' דהוי פרוכת [כז] ליכא למימר [כד] דבמקדש שני לא הוה ארון ובדיס דיאלשיהו [כח] גנזו במס' יומא (נב:) ועוד דקרא במקדש ראשון כתיב [כט]: **דוחקין ובולטין בפרוכת.** לפי שהיה הארון כנגד הפתח כדאמרי' במגילה (דף י:) ארון שעשה משה כשמונה בדביר היה לו עשר אמות ריוח ממנו לכותל לכל לד והבדיר היה עשרים על עשרים ומקום ארון אינו ממעטו בדביר דבנס היה עומד אלמא באמצע הבדיר קאי והפתח נמי היה באמצע בכותל מזרחי והיו הבדיס בולטין בפרוכת שבפתח: כמין

שינויי נוסחאות

[א] מכלל דאיכא אמה. (ש"מ): [ב] אין דתנן. (ש"מ): [ג] איתמר נמי חזקיה. כ"ב בגמ' מנהדרין (ס"ה): [ד] היה מונח מדבך היו בדיו מונחים ובדיו. (ש"מ): [ה] ויצאין לחוץ מ"ל. (ש"מ): [ו] דכל אמותיו. (ש"מ): [ז] שמן הכלכה. (ש"מ): [ח] האמה גובה ואמה. (ש"מ): [ט] ושמעינן. (ש"מ): [י] שאה: דפריך מדקרי ליה. (ישר דטוב): **יא]** שתי אמות שתי מקלות. (ש"מ): **יב]** וכן אמה אמה. (ש"מ): **יג]** והגי' שלפנינו היא מלינ: **יג]** בקטנה שיהא נזבר. (ש"מ ב"י): **יד]** כשמתנין עם נוזכי זהב. (ש"מ): **טו]** ר"ל הולכה למלכם. (ש"ה): **טו]** אלילהו דין לפני. (ש"מ): **יז]** לתרופה להתיר פה של מעלה. הכ"ל. (דפריר דישר דטוב): **יח]** של מעלה: הס"ל ומה"ל פה אלמים. (ישר דטוב). וכש"מ הגיה מנו שלפנינו: **יט]** מפרשי מילתייהו. (ש"מ): **כ]** עין יפר דטוב: **כא]** שש המערכת הוי. (ש"מ): **כב]** שתים מערכות של שש עשה ואם תעלה. (ש"מ). ומש"מ הגיה שתים לתערכות של שלש. וי"ל עין שהיה דהיינו כל שלש אם יש הוא: **כג]** אורכן לאורכו. (ש"מ): **כד]** תיכות מנ"ל נמקנו. (ש"מ הנד"). ופ"ש הגיה מנ"ל מדבריו כך היו מונחים: **כו]** למערב הוה: בפרוכת. (ש"מ): **כז]** פרוכת הא ליכא. (ש"מ): **כח]** גנזם. (ש"מ):

תורה אור השלם

1. וְיָרְדוּ כָל עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי וְהִשְׁתַּחֲוּ לִי לֵאמֹר צֵא אַתָּה וְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי כֵן אֵצֵא וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה בְּחָרִי אָף: שמות יא ח
2. וְיַרְא כִּי הָיְתָה אֶל אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה: מלכים א יח מו
3. וְעַל הַנִּסְּךְ יַעֲלֶה עַל שִׂפְתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל עֵץ מַאֲכָל לֹא יִבּוֹל עָלֵהוּ וְלֹא יִתֹּם פִּרְיוֹ לְחָדָשָׁיו יְבַכֵּר כִּי מֵימָיו מִן הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים וְהָיָה פִרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה: יחזקאל מז יב
4. וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת: וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרֹכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרֶכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יְיָ: ויקרא כד ה-ו
5. וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַיְיָ: ויקרא כד ז
6. וְשַׂמְתָּ שָׁם אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסַכֹּתָ עַל הָאָרֹן אֶת הַפָּרֹכֶת: שמות מ ג
7. וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן הַקֹּדֶשׁ עַל פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיְהִי שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: מלכים א ח ח

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ממשן וכו' משמי אמותיו דהיינו מן הכלכה: (ב) ד"ה ויקן וכו' אליהו רץ לפני: (ג) ד"ה ועלהו לתרופה וכו' ועל המגל יעלה על שפתו מזה: (ד) ד"ה כפרוכת וכו' ליכא למימר הכי דמקדש:

שיטה מקובצת

לבך נאמר שתים ושש. פיתה לומר שתים עשרה חלות שש המערכת. וי"ל דהוא אמיצא מערכה אחת של שש ושתים של שלש שלש. עכ"ל הגליון: **תוספות** ד"ה שלא. על שזה פרוסה מחולל אלא שלא היו רוצין וכו'. וי"ל תוספות מלינוים בכסמות פ' על אלו מומין (מ.), לדי מעילה לא דוקא דהקדש שוה מנה וכו' אלא לפי שמומן בית המקדש קיים לא היה לסם לכתחילה לעשות קן. ע"כ:

רבינו גרשום

לא שנא הכי ולא שנא הכי לא שנא בגובהה ולא שנא בכניסה הויא בת ה' ונשתיירו בהכניסה ב' טפחים טפח מיכן וטפח מיכן, וכיון דהני ד' דיסוד הקרנות לא הויא אמתא לא קא חשיב ליה (לא) במתני' המזבח היה וכו' ולא קרא האראל וגו': **כמה הוי** גבוה המזבח חמשין וחמניא. דאמה התחתונה בגובהה ואמה הקרנות נמי בגובהה באמה בת ה' דאמה: **מקרנות ועד סובב.** כ"ג טפחים דאמה דקרנות גובהה ה'. ומסובב ועד החוט שיתא דהוו אמתא היינו דתנן אם עשאה לעולת העוף למטה מרגליו אפי' אמה אחת כשירה: **דיקא** נמי. דאמרן (דאמה) דאמה רוחב כניסה ולא חיק האמה אלא בגובהה קאמר כדאמרן: **אף אנן נמי תנינא.** דר' מאיר דאמר כל האמות היו בביצועיות חוץ ממזבח דתנן ר' מאיר אמר השלחן וכו': **מדקאמר ביצועיות מכלל דאיכא נפישא מינה.** שתי מדות של אמות. שני קנים: **היו בשושן הבירה.** זה שער מזרחי שעליו שושן הבירה מצויירת: **אחת** היתה זקופה באותה לשכה על קרן מזרחית צפונית **ואחת** על קרן וכו': (ב) בשמתנין עמהן לעשות המלאכה מתנין כך וכך אמות במדה קטנה של ר' והן מחזירין מלאכתן במדה גדולה: **ותרתי** למה לי. תירוות עליה לכה לי: **חדא.** יתירה הגדולה של אצבע לבנינא של חומות: **כדי שידעו מהיכן באו.** שיכירו בניסין שששה להן הקב"ה שמשם עלו כשנתן להן כורש רשות לעלות ולבנות הבית: **שתהא אימת מלכות.** שיזכרו שהן משועבדין: **חזקיה** ובר קפרא מפרשי דרב חסדא ורב יצחק: **אילו נאמר שתים מערכות ולא נאמר שתים עשרה הייתי אומר שלש מערכות של שש שש.** שתים מערכות שש המערכת זו מערכה שלישית (ג) שלשה **לכך נאמר** היינו שלש מקראות: **והא בעינן.** על המערכת ממש שלא יהא דבר חוצץ בין הבזיכין ללחם גמור: **על בסמוך.** ע"ג השלחן עצמו באותן שתי טפחי' ואויר שבין הסדרים: **מדכך היו בדיו מונחים.** לאורכו של בית ומערב ש"מ דארון לרוחבו של בית היה ארוכו: **ולא היו נוגעין בפרוכת.** שמבדיל בין הקדש ובין קודש הקדשים שתלוין ע"ג אמה טרקסין:

(א) נראה דלא כדי שיהו האומנין נוטלין בקטנה כשמתנין עמהם וכו'. (גליון): (ב) של שה לכך נאמר שתים עשרה ולפיכך צריך שלשה כל"ל. (גליון): לאמר וגו' ואע"ג דמסקנא הכי הוה דכתיב (שמות יב) ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו וגו' (זבחים קב.). **וירץ לפני אחאב.** אלמא ריכוב והוא כן לפניו, שהיה אלמא אחאב ומאחר שהיה מרגלא אחרא (שם). **להתיר פה** של מעלה. להתיר פה אלמים שיהו מדברים. **להתיר פה שלמטה.** רחם של העקרות האוכלות מן הענין נפקותא (סנהדרין ק.). **איתמר חזקיה.** וריש לקיש לא לגזרה לתרופה (שם). **בשושנה** אומר על הארון את הפרוכת. **לגיכה** לגמיר על ממש דהא פרוכת מחיצה היא להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים. **הוי** אומר **על בסמוך.** שהיה אצל הארון, הכי נמי אי שני הכבשים אי בסמוך (ר"ש ל"ב). **וסכות** על הארון. על כתף לאו אי בסמוך, דהאי מחיצה הוא פרוכת הוא פרוכת מחיצה היא קבר (תוספ לז.).

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

דוחקין ובולטין בפרוכת ודומין כמין שני דדי אשה. מעשה נס היה לאהרון בגמלא קדשי הקדשים היה ולכל לד היה עשר אמות ומקום אהרון אינו מן המדה כדאיתא בפרק קמא דמגילה (דף י:) ואם כן אפילו למאן דאמר שהבדים נשמטים לצד אחד היאך מגיעים עד הפרוכת הא לא היה אורכן עשר אלא ע"י נס האריכו הבדים עד שהיו דוחקין ובולטין וגרמין כשני דדי אשה

לחיצתן של ישראל:

כב) **מזרח ומערב מונחין.** ומתני' דתנן אורכן לאורכו של בית כרבי: **מדכתיב בנר מערבי לפני ה'.** נר שני של שתי מזרחיות קרי נר מערבי כדפרישית בפרק כל קרבנות (לעיל ד' פו: ד"ה ממנה) ומתניתין דתמיד (פ"ג מ"ט) דתנא שתי מזרחיות דולקות כרבי דאמר מזרח ומערב מונחין דלמאן דאמר לפון ודרום מונחין אין שייך מזרחיות:

שאמצעי משובח. פי' בקונט' לענין שלשה שקולין בתורה דאין פוחתין מעשרה פסוקים ואמצעי שקול אהרבעה משובח ועל זה מייתי הך ברייתא התם בפ"ג דמגילה (דף כא:) אבל כב) [קשה] דמייתי כב) [נמי] שאר ברייתות דלעשון ואחרון משובחים לכך נראה דהך כב) [דהכא] מייתי' לגבי שלשה המהלכים בדרך הגדול בגמלא דאמר בפרק אמר להם הממונה (יומא דף נז.) ובמגילה (דף כא:) מייתי לה משום דכיון דמשובח לשאר דברים טוב איקרא ד' פסוקים: **תרי דרי הוו.** ומיתרלי השתא כולהו פירכי דלמאן דאמר לפון ודרום אף על גב דכי יהבינן ממשה

דוחקין ובולטין בפרוכת ודומין כמין שני דדי אשה שנאמר [1]צרור המור דודי לי בין שדי ילין ומנלן דבדיו לפותיא דאהרון הוו יתבי דילמא לארכו דאהרון הוו יתבי אמר ר' יהודה תרי גברי באמתא ופלגא לא מסתגי להו ומנא לן דבארבעה הוו דרו להו דכתיב [2]ונסעו הקהתים [א]תרי נושאי המקדש נמי תרי תנו רבנן עשרה שולחנות עשה שלמה המלך שנאמר [3]ויעש שולחנות עשרה וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל ואם תאמר חמשה מימין הפתח וחמשה משמאל הפתח אם כן מצינו ששולחן בדרום והתורה אמרה [4]והשולחן תתן על צלע צפון אלא של משה באמצע חמשה מימינו וחמשה משמאלו תנו רבנן עשר מנורות עשה שלמה שנאמר [5]ויעש את המנורות הזהב עשר כמשפט ויתן בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל ואם תאמר חמשה מימין הפתח וחמשה משמאל הפתח אם כן מצינו מנורה בצפון והתורה אמרה [4]ואת המנורה נכח השולחן [ב] אלא של משה באמצע חמשה מימינה וחמשה משמאלה תני חדא [ג]מחצי בית ולפנים היו מונחין ותני חדא משליש הבית ולפנים היו מונחין ולא קשיא מר קא חשיב בית קדשי הקדשים בהדי היכל לא קא חשיב בית קדשי הקדשים בהדי היכל [ד]תנו רבנן מזרח ומערב היו מונחין דברי רבי אלעזר בר' שמעון אומר [ג]צפון ודרום

מ"ט דרבי גמר ממנורה מה מנורה מזרח ומערב אף הני נמי מזרח ומערב ומנורה גופה מנלן מדכתיב בנר מערבי [6]יערוך אותו [אהרן וגו'] לפני ה' מכלל דכולהו לאו לפני ה' ואי סלקא דעתך צפון ודרום כולהו נמי לפני ה' נינהו ור' אלעזר בר' שמעון מאי טעמא גמר מארון מה [א]ארון צפון ודרום אף הני נמי צפון ודרום ורבי נמי ליגמר מארון דנין חוץ מחוץ ואין דנין חוץ [ג] מבפנים ור' אלעזר בר' שמעון ליגמר ממנורה אמר לך [ב]מנורה גופה צפון ודרום הוה מנחה [ה] אלא הכתיב יערוך אותו אהרן ובניו דמצדד להו אצדודי [ז]דתניא [7]אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות מלמד שהיו מצדדין [ג]פניהם כלפי נר אמצעי אמר רבי [ח] נתן מכאן שאמצעי משובח בשלמא למ"ד מזרח ומערב היינו דהוו יתיבי עשרה בעשרים אלא למ"ד צפון ודרום י' בכ' היכי הוו יתבי ותו כהנים היכי הוו עיילי ותו מצינו ה' שלחנות בדרום ותו שלחן דמשה היכא מנח לי' [ח] וליטעמיך למ"ד מזרח ומערב נמי שלחן דמשה היכא הוה מנח ליה [ו] אלא מי סברת חד דרא הוה תרי דרי נינהו

ושולחן שניהם בהיכל: **והכתיב אוהו.** דמשמע אחד לפני ה' ותו לא: **מצדד להו אצדודי.** לעולם לפון ודרום [ט]מנחי ואפי' הכי ליכא אלא חד כלפי מערב והיינו אמצעי שפי הפתילה כלפי מערב ושאר הפתילות מצודדות פיהן כלפי האמצעי שג' של לד לפון מצודדות כלפי דרום וג' של לד דרום מצודדות כלפי לפון: **אל מול פני המנורה.** [יא]אמצעי עומד על גופה של מנורה והשאר על הקנים ומשמע (א) קלא [יב]אותן שעל הקנים מצודדות כלפי [יג]אותה של מערב: **מכאן שאמצעי משובח.** לגבי שלש שקולין בספר תורה בשני ובחמישי ואמרינן במסכת מגילה (דף כא:) אין פוחתין מעשרה פסוקים וקאמר רבי נתן דאמצעי משובח וקורא אהרבעה והשאר ג' ג': **היינו דיסבי י'.** עשר שולחנות בעשרים כדאמרן לעיל מחצי הבית ולפנים מונחים וקסלקא דעתך דאשו של זה בצד ראשו של זה קיימי [יד]ואיכא למימר אע"ג דאי אפשר שיעמדו עשר שולחנות של עשרים אמה בעשרים אמה מצומצמות שלא יצאו קצת חוץ לעשרים אמות הפנימיות איכא למימר לא דק כולי האי הא דקתני לעיל מחצי הבית ולפנים: **אלא למאן דאמר לפון ודרום.** היינו לרוחבו של היכל והלא רוחבו אינו אלא עשרים ועשרה שולחנות של עשרים אמה בעשרים אמה היכי יתבי הא אי אפשר לצמצם שלא יהא ריוח מועט בין שולחן לשולחן: **ותו.** אי נמי מנו יתבי נמצא שמילאו את כל רוחב ההיכל והכהנים ביום"כ היכי עיילי לפני ולפנים. אי נמי בכל שבת וכנסין [ב]ארבעה כהנים כדקתני במתניתין [ג] שנים ליטול שני סדרים הישנים ושנים לסדר שני הסדרים החדשים ועומדים אלו כנגד אלו עוטפיהן של עוטל בצד עוטפיהן של מסדר ואי כל רוחב ההיכל אלא היכי אזלי כהנים הנוטלין באילך גיסא דשולחנות: **ותו מלינו חמשה שולחנות בדרום.** וקרא כתיב (שמות כו) על צלע לפון: **ותו שולחן דמשה.** דלמרבע לעיל בגמלא מונח היכי מונח: **ולמאן דאמר נמי מזרח ומערב שולחן דמשה היכא מנח.** אישתכח דתיבי [יא]הך שלחן כולו בעשרים אמות חיצוניות. והשתא מתרץ לכולהו פירכי: **מי סברת.** בחד דרא הוו יתבי כולהו עשר לרוחב של זו בצד לאשה של זו: **בתרי דרי.** הוו יתבי חמשה מיניהו לאשה של זו ושל משה אצלן לפניהם ולא בשורתן ושורה אחרת של חמשה אצל אותה של משה ולא בשורתה ואותם ה' לאשה של זו בצד לאשה של זו:

כמין שני דדי אשה. אלמא בדיס ממזרח למערב קיימי לאשן אחד למערב ולאשן אחד למזרח בתוך הפתח. ושמע מינה רוחבו של אהרון ממזרח למערב [ז] שהיה אורכו של בית: **תרי גברי באמתא ופלגא.** אי הוו בדיס לאורכו[ח] לא היה בין בד לבד אלא [ט] אמה ומחצה: **הקהתים שניס נושאי ארון המקדש שניס.** והקימו אלוס את המשכן שהיו רוצים לתנות על בנותם אלו נושאי הארון: **ות"ת.** אמי מימין ומשמאל דפתח קאמר: **אם כן מצינו.** ממש שולחנות בדרום שהפתח היה באמצע ההיכל בכותל מזרחי ומנלאו ממשה שבשמאל[י] דרך כניסה כולם בדרום: **אלא של משה באמצע תמשה מימינו.** בדרומו וחמשה משמאלו בצפונו ואינו בצפון ההיכל לדאורכו כתף ימין ואחד על כתף שמאל וכן לצד אחר: **לא ס"ד הקהתים** תרי נושאי תרי הא ארבעה. דמצי למימר ונסעו נושאי המקדש והקימו את המשכן עד בואם נושאי הארון: **אלא של משה באמצע.** וכולן מן שמאל הפתח בצפון: **כמשפט.** תבנית מנורה של משה, בבייעים קנים וכפתורים: מאן דאמר משליש בית ולפנים **קא חשיב בית קדשי הקדשים** והיכל (בהדי) [בהדדי דהוו] שתין אמה דמעשרים ולפנים מפתח ההיכל היו מונחים היינו משליש הבית ולפנים: **ומר לא קא חשיב בית קדשי הקדשים בהדי היכל.** משום הכי אמר מחצי בית ולפנים דהיינו מעשרים אמה ולפנים: **מזרח ומערב היו מונחין.** אורכן לאורכו של בית: **מדכתיב בנר מערבי לפני ה'.** דכתיב יערוך אותו לפני ה': **מה ארון צפון ודרום.** כדאמרן: **ואין דנין חוץ מפנים.** מנורות דחוץ מארון דהוי בפנים: **דמצדד להו אצדודי.** לשאר נרות כולן מחזירין ראשיהן כלפי נר מערבי והוא לחודיה מכוון לפני ה' ומוטה קמעא לפני ה' והוא באמצעיתן: **בשלמא למאן דאמר מזרח ומערב.** שאהכן לאורך הבית **היינו דיתבי עשר** שלחנות **בעשרים אמה.** דהוה להו רוחבא לאורכא דביתא דהוה מ' אמה. **אלא למאן דאמר מצפון לדרום.** דאורכן לרחבו של בית הא ליכא מצפון לדרום אלא עשרים ועשרים **בעשרים היכי יתבי:** ותו **כהנים היכי עיילי** לבית קדשי הקדשים, הא מפסקי שלחנות: **שלחן דמשה היכי מנח ליה.** באמצע: **ולמאן דאמר מזרח ומערב שלחן דמשה היכי מנח ליה.** אי מנח ליה באמצע הרי יגעו בשליש החיצון: **מי סברת חד דרא הוה.** מנח להו לשלחנות: **תרי** שורי **נינהו.** חמש כנגד חמש ושל משה בין שתי השורות:

לט א ב מיי' פ"ג מהל' בית הבחירה הל"י:

מ ג מיי' שם הל"ח:

תורה אור השלם

1. צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדָי יָלִין:
2. וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהֵקִימוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן עַד בֹּאָם: במדבר י כא
3. וַיַּעַשׂ שֻׁלְחָנוֹת עֲשָׂרָה וַיַּנַּח בַּהֵיכָל חֲמִשָּׁה מִיָּמִין וְחָמִשָּׁה מִשְּׂמֹאול וַיַּעַשׂ מִזְרְקֵי זָהָב מֵאָה: דברי הימים ב ד ח
4. וְשַׂמְתָּ אֶת הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת וְאֶת הַמְּנֹרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל צֶלַע הַמִּשְׁכָּן וְהַשֻּׁלְחָן תִּתֵּן עַל צֶלַע צָפוֹן: שמות כו לה
5. וַיַּעַשׂ אֶת מְנֹרוֹת הַזָּהָב עֲשֶׂר כְּמִשְׁפָּטָם וַיִּתֵּן בַּהֵיכָל חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאול: דברי הימים ב ד ז
6. מחוץ לְפָרֹכֶת הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי יְיָ תָּמִיד חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: ויקרא כד ג
7. דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרֹת אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת: במדבר ח ב

שינויי נוסחאות

א) ונסעו הקהתים נושאי המקדש תנו רבנן. כל"ל. (ש"מ): ב) הסלמן על (ירך) [צלע] המשכן הימנה אלא. (ש"מ): ג) חוץ מפנים. כל"ל. (ש"מ): ד) כמגילה כא: אותה ר' יוחנן. (מ"ה): ה) ליה ולמ"ד נמי מזרח ומערב שלחן. כל"ל. (ש"מ): ו) תיבת אלא נמחקה. (ש"מ): ז) למערב שהוא אוהכו. (ש"מ): ח) לאוהכו של ארון לא. (ש"מ): ט) אלא כשיעור רוחב הארון והיינו אמתא ופלגא ותרי גברי הנושאים בשני הבדים את הארון מכאן ושנים מכאן לא הוו מצוי לישנם הנך שני אנשים בין בד לבד אלא ודאי לרחבו נותנים הבדים והוי אורך הארון בין בד לבד והיינו שתי אמות ומחצה. (ש"מ): י) שבשמאל הפתח לרן. (ש"מ): יא) תיבות תני חדא נמחקו. (צ"ק): יב) כתלי החיצון. כל"ל. (ש"מ): יג) דהיינו אוהכו. (ש"מ): יד) בצפון ודרום אינשמתא דהוו אלו פי. (ש"מ): טו) ולהוס מונחים. (ש"מ): טז) המנורה אל מול פני אמצעי שעומד. (ש"מ כ"י): יז) דאוהן שעל. (ש"מ כ"י): יח) כלפי אותה. (ש"מ): יט) קיימי כולהו ואיכא. (ש"מ): כ) כ"ל ח' לסגים כו' הקדשים וב' ליטול ב' בזיכין וב' לסדר ב' בזיכין ועומדים. (מ"ה): כא) דתיבי חד שלחן. (ישר דובב): כב) ג' אל"ק בכאן קודם ד"ה זה ד"ה ונסעו הקהתים תרי ושאי המקדש כו' ואין דבר מקודם יותר מן האמרן וש"מ דבאמרן מייתי: הס"ד ואל"ל, וכ"ש מוחק כל זה הדיבור וקשה לשמם כל הספרים. (מ"ה): כג) ל"ק:

הגהות הב"ח

(א) גמ' הוס מנחה והכתיב יערוך כל"ל ותיבת אלא נמחק: (ב) רש"י ד"ה מדכתיב בנר וכו' דלי בלפון ודרום אוהכתם: (ג) ד"ה אל מול וכו' ומשמע מקרא:

מוסף רש"י

ובולטין בפרוכת. הפרוסה כנגד פתח שבמחלת אמה ערוקפין והפתח בגמלא אמה ערוקפין היה במקדש לאשון (יומא נד.). **כמין שני דדי אשה.** שבולטין מתחת חלוקה (שם). צפון ודרום. לאשי שלחנות מן הצפון לדרום היו, ממש בשורה אחת פנות לאשה של זו (יומא נא:). אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. למול פני נר שבנוף המנורה שהוא אמצעי היה מלדד פני שאר הנרות (מגילה כא:).

גליון הש"ם

תוס' ד"ה דוחקין וכו' לחיבתן של ישראל. עיין תוי"ט פ"ג מ"ט דב"ב ד"ה מוך:

רבינו גרשום

דוחקין ובולטין בפרוכת ודומין כמין שני דדי אשה. מעשה נס היה לאהרון בגמלא קדשי הקדשים היה ולכל לד היה עשר אמות ומקום אהרון אינו מן המדה כדאיתא בפרק קמא דמגילה (דף י:) ואם כן אפילו למאן דאמר שהבדים נשמטים לצד אחד היאך מגיעים עד הפרוכת הא לא היה אורכן עשר אלא ע"י נס האריכו הבדים עד שהיו דוחקין ובולטין וגרמין כשני דדי אשה לחיצתן של ישראל:

מזרח ומערב מונחין. ומתני' דתנן אורכן לאורכו של בית כרבי: **מדכתיב בנר מערבי לפני ה'.** נר שני של שתי מזרחיות קרי נר מערבי כדפרישית בפרק כל קרבנות (לעיל ד' פו: ד"ה ממנה) ומתניתין דתמיד (פ"ג מ"ט) דתנא שתי מזרחיות דולקות כרבי דאמר מזרח ומערב מונחין דלמאן דאמר לפון ודרום מונחין אין שייך מזרחיות:

שאמצעי משובח. פי' בקונט' לענין שלשה שקולין בתורה דאין פוחתין מעשרה פסוקים ואמצעי שקול אהרבעה משובח ועל זה מייתי הך ברייתא התם בפ"ג דמגילה (דף כא:) אבל כב) [קשה] דמייתי כב) [נמי] שאר ברייתות דלעשון ואחרון משובחים לכך נראה דהך כב) [דהכא] מייתי' לגבי שלשה המהלכים בדרך הגדול בגמלא דאמר בפרק אמר להם הממונה (יומא דף נז.) ובמגילה (דף כא:) מייתי לה משום דכיון דמשובח לשאר דברים טוב איקרא ד' פסוקים: **תרי דרי הוו.** ומיתרלי השתא כולהו פירכי דלמאן דאמר לפון ודרום אף על גב דכי יהבינן ממשה

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

מזרח

מערב

צפון

למ"ד מזרח מערב ד) הכי יתבי ודרום יתבי הכי: **כשלמא למ"ד צפון ודרום שפיר.** ה) דלמ"ג דלא אפשר אלא יהא מקלת מן השולחן בדרום מערב דאי אפשר לממש ו) שולחנות של עשר אמות בעשר אמות (ג) אפ"ה ז) דמאי דטפי טפח לא הוי לא חציצ ליה: **אלא למ"ד מזרח ומערב.** ח) הוא הדורך והרוחב מצפון לדרום מכדי שורה הצפונית כמה מרוחקת מכותל צפוני שתי אמות ומחצה שיהו ט) כהנים הנושאים שני סדרים יכולים להלך זה בצד זה כדאמרינן במתני' י) דשנים היו מסדרין בצד אחת ולהילוך שני בני אדם בעינן שתי אמות ומחצה כדאמרינן לעיל [צח:]: גבי בדי ארון (יד) י) ושלחן רוחב אמה ושתי אמות ומחצה בין שורה צפונית לשלחן של משה ואמה לדיומית ואמה רוחב השולחנות הרי עשר אמות ומחצה אישתכח דקאכיל פלגא יא) באמתא דרוס. אבל תפס. ולמ"ד צפון ודרום ליכא למיפרך הכי דלדידיה הוי יב) רוחבו ממזרח למערב ושורה מערבית משוכה מכותל מערבי שתי אמות ומחצה ואמה רוחב דשולחן ושתי אמות ומחצה בינו ובין השולחן של משה הוי': יג) **דמשה בהדייהו הוה יתיב.** באמצע ממש דליבעי שתי יד) (אמות) הפרשות של שתי אמות ומחצה: **לא דמידלו ליה ומנח ליה הוי.** טו) אלא יהא מונח ביניהם ממש אלא משוך לצד מערב ולא אשה מכוון כנגד אויר שבין שתי השורות והשתא ליכא אלא חדא הפרשה: **לאלמיד היושב לפני רבו.** נמוך הימנו כך אותם של שלמה נמוכין משל משה דבית המקדש היה משופע ולצד מערב טז) מגביה יותר: **ומיתפי** יז) **ליה פורפא.** מוסיפים לצד מזרח במקום נמוך: **אם השלחן.** לשון יחיד: **על זולן היו מסדרין.** פעמים זה פעמים זה: **שנים שהיו נאולם מצפונים.** אצל פתח ההיכל אחד של כסף ואחד של זהב. והאי דקרי יח) הכא כסף ובמתניתין [נ"ב] שייש משום דשייש לבן כסף: **בבניסאו.** כשמגיעין לפתח מניחין אותו עליו ועומדין לפוש: **ועל של זהב ביליאתו.** ושם היה מונח עד שיוקטרו הבזיכין כדקתני מתני' [שם]: **שמעלין בקודש.** כגון בכניסתו מניחו על של כסף וכשמגיע להיכל מסדר על של משה שמלופה זהב הרי עליה ולא מורידין לכך ביליאתו מניחו על של זהב: **ויקם משה את המשכן וגו'.** מדכתיב וסיפיה דקרא בלשון הקמה דאפי' בצמות הלשון לא יט) הוכל שמע מיניה אין מורידין ואי נמי דלא סייעוהו אחיו הכהנים בהקמת העמודים והאדנים ש"מ אין מורידין לפיכך לא נתעסקו בו אחרים. ל"א מעיקרא ויקם משה את המשכן (שמות מ) דהיינו יריעות שבתחילה פורס היריעות ולא הורידן בהקמת העמודים והאדנים אלא אחז היריעות בידו עד שהקים כולן: **אשר שברא ומשה נאהרון.** כ) שיש השבריס באהרון:

שבטיטולה

בשלמא למאן דאמר צפון ודרום שפיר אלא למאן דאמר מזרח ומערב מכדי שלחן כמה כ) משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה ואמה דידיה ושתי אמות ומחצה דביני ביני ואמה (כא) א) ושתי אמות ומחצה דביני ביני ואמה דידיה אישתכח דקאכיל שולחן פלגא דאמתא בדרום מי סברת שלחן דמשה בהדייהו הוה יתיב לא דמידלי ליה ומנח ליה ומיתתי להו לדידהו פורתא כתלמיד היושב לפני רבו ת"ר עשרה שלחנות עשה שלמה ולא היו מסדרין אלא על של משה שנאמר [1] ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב עשר מנורות עשה שלמה ולא היו מדליקין אלא כ) בשל משה שנא' [2] (את) מנורת הזהב ונרותיה לבער בערב רבי אלעזר בן שמוע אומר על כולם היו מסדרין שנאמר [3] את השולחנות ועליהם לחם הפנים ובכולן היו מדליקין שנאמר [4] את המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור ר' יוסי בר' יהודה אומר לא היו מסדרין אלא על של משה אלא מה אני מקיים ואת השלחנות (כ) אשר עליהם לחם הפנים זהב אלו שלשה שלחנות שהיו במקדש כ) שנים שהיו באולם מבפנים ג) לפתח הבית אחד של כסף ואחד של זהב על של כסף נותן לחם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו ג) שמעלין בקודש ולא מורידין אחד של זהב בפנים שעליו לחם הפנים תמיד ד) ומנא לן דאין מורידין אמר רבי דאמר קרא [5] ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את קרשיו ויתן את בריחיו ויקם את עמודיו ומנלן דמעלין אמר רבי אחא בר יעקב דאמר קרא [6] את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים ציפוי למזבח כי הקריבום לפני ה' ויקדשו ויהיו לאות לבני ישראל בתחילה תשמישי מזבח ועכשיו גופו של מזבח [7] אשר שברת ושמתם בארון ה) תני רב יוסף מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון מכאן לתלמיד חכם ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נוהגין בו מנהג בזיון (סימן" ביט"ל סר"ח ושכ"ח) אמר ריש לקיש פעמים

חמשה רחשה של זו בלד רחשה של זו אי אפשר לממש חמש שולחנות של עשר אמות בעשר אמות אפ"ה [כא] כיון דטפי ליה טפח לא הוי לא חציצ והא דתניא בפ' אמר להן הממונה (יומא דף לג:) שולחן בצפון משון מן הכותל שתי אמות ומחצה ומנורה בדרום משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה ומזבח ממונע ועומד באמצע ומשון קימעא כלפי חוץ משום דכמיב ואת המנורה נכח השולחן דבעינן לחזו אהדדי יש לישבו אפי' כמ"ד צפון ודרום שפיר אלא למאן דאמר מזרח ומערב מכדי שולחן כמה כ) משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה ואמה דידיה ושתי אמות ומחצה דביני ביני ואמה (כא) א) ושתי אמות ומחצה דביני ביני ואמה דידיה אישתכח דקאכיל שולחן פלגא דאמתא בדרום מי סברת שלחן דמשה בהדייהו הוה יתיב לא דמידלי ליה ומנח ליה ומיתתי להו לדידהו פורתא כתלמיד היושב לפני רבו ת"ר עשרה שלחנות עשה שלמה ולא היו מסדרין אלא על של משה שנאמר [1] ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב עשר מנורות עשה שלמה ולא היו מדליקין אלא כ) בשל משה שנא' [2] (את) מנורת הזהב ונרותיה לבער בערב רבי אלעזר בן שמוע אומר על כולם היו מסדרין שנאמר [3] את השולחנות ועליהם לחם הפנים ובכולן היו מדליקין שנאמר [4] את המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור ר' יוסי בר' יהודה אומר לא היו מסדרין אלא על של משה אלא מה אני מקיים ואת השלחנות (כ) אשר עליהם לחם הפנים זהב אלו שלשה שלחנות שהיו במקדש כ) שנים שהיו באולם מבפנים ג) לפתח הבית אחד של כסף ואחד של זהב על של כסף נותן לחם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו ג) שמעלין בקודש ולא מורידין אחד של זהב בפנים שעליו לחם הפנים תמיד ד) ומנא לן דאין מורידין אמר רבי דאמר קרא [5] ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את קרשיו ויתן את בריחיו ויקם את עמודיו ומנלן דמעלין אמר רבי אחא בר יעקב דאמר קרא [6] את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים ציפוי למזבח כי הקריבום לפני ה' ויקדשו ויהיו לאות לבני ישראל בתחילה תשמישי מזבח ועכשיו גופו של מזבח [7] אשר שברת ושמתם בארון ה) תני רב יוסף מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון מכאן לתלמיד חכם ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נוהגין בו מנהג בזיון (סימן" ביט"ל סר"ח ושכ"ח) אמר ריש לקיש פעמים

שבטיטולה

בריש דבריתא מחלי הבית ובסיפא מעלים כדשנינן לעיל דבריש לא חציצ בית קדשי הקדשים בהלי היכל ובסיפא קא חציצ בית קדשי הקדשים בהלי היכל: **במה משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה.** דתניא ביומא פרק אמר להן הממונה (דף לג:) ובקונטרס פירש הטעם שיהין שני הכהנים הנושאים שני הסדרין יכולין להלך זה בצד זה: **מלמד** שהלוחות ושברי לוחות מונחין **בארון.** בפרק קמא דבבא בתרא (דף יד.) אמרינן והלוחות ארכן שש ורחבן שש ועוביין ג' ואם כל אחת בפני עצמה היתה שש על שש אי אפשר לישבן בארון זו אצל זו [כא] כ"ד טפחים לארבעתן וארכו של ארון לר"מ חמש עשרה טפחים בחמת בת שש ולר' יהודה י"ב טפחים ומחצה [כב] דאמרינן בחמה בת חמשה דאמתים וחצי ארכו ול"ל שהיו שברי לוחות תחת השלמות [כג] ובירושלמי דשקלים בפ' י"ג שופרות (ה"ח) משמע דאורכן שש ורוחבן שש ומונחות [כד] אורכן לארכו של ארון ויכול לישב ארבעתן זו אצל זו ברוחבן והכי נמי איתא בפרק בתרא דתענית ירושלמי והש"ס שלנו נמי דקאמר בב"ב (דף יד.) ארכן שש ורוחבן שש מצית למימר דמיירי בין שתיהן כשהיו זו אצל זו לרוחבן והא דקאמר כמה לוחות אוכלות בארון י"ב טפחים היינו בין לוחות ושברי לוחות כשהיו מונחות זו אצל זו [כה] ארכן לארכו של ארון: יכול

1. וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת כָּל הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְיָ אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב:

מלכים א ז מח

2. וּמִקְטְרִים לִיהוָה עֹלוֹת בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב בָּעֶרֶב וּקְטֹרֶת סַמִּים וּמַעֲרֶכֶת לֶחֶם עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהוֹר וּמְנוֹרַת הַזָּהָב וְנֵרֹתֶיהָ לְבָעֵר בָּעֶרֶב בָּעֶרֶב כִּי שֹׁמְרִים אֲנַחְנוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אֹתוֹ:

דברי הימים ב יג א

3. וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת כָּל הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית הָאֱלֹהִים וְאֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֵת הַשֻּׁלְחָנוֹת וְעֲלֵיהֶם לֶחֶם הַפָּנִים: דברי הימים ב ד יט

4. וְאֵת הַמְּנֹרוֹת וְנֵרֹתֵיהֶם לִבְעֲרָם כַּמִּשְׁפָּט לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר: דברי הימים ב ד כ

5. וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת אֲדָנָיו וַיָּשֶׂם אֶת קְרָשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת בְּרִיחָיו וַיָּקֶם אֶת עַמּוּדָיו: שמות מ יח

6. אֵת מַחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם וְעָשׂוּ אֹתָם רִקְעֵי פַחִים צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ כִּי הִקְרִיבוּם לִפְנֵי יְיָ וַיִּתְקַדָּשׁוּ וַיִּהְיוּ לְאוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

במדבר יז ג

7. וְאָכַתֹּב עַל הַלֻּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן: דברים י ב

שינויי נוסחאות

א) ומתה דידיה ושתי. (ש"מ כ"י וב"מ): ב) אלא על של משה. (ש"מ כ"י): ג) מנפציס על פתח הבית. (ש"מ כ"י): ד) ומערב יתבי הכי. (ש"מ). וכ"כ ש"מ כ"י הגיה סהני אלפאנט: ה) שפיר יתבי דלמ"ב. (ש"מ): ו) לממלס חמש שולחנות. (ש"מ): ז) אפ"ה כיון דאפילו טפח. (ש"מ). ונל"ק הגיה אפ"ה כיון דטפי מטפח לא: ח) ומערב הוי אחורך. (ש"מ): ט) שיהו שני הכהנים הנושאים שני הסדרים. (ש"מ): י) אהרון ורוחב השולחן אמה. (ש"מ): יא) באמתא בדרום. (צ"ק). ובכתב וטוב הגיה פלגא דאמתא בדרום: יב) הוי רחבן ממזרח. (ש"מ כ"י): יג) כו': הס"ד ומה"ד מי סברת שלחן דמשה. (ש"מ): יד) תיבת אמות נמחקה. (ש"מ וצ"ק): טו) אלא היה מגיע. (ש"מ וצ"ק): טז) מערב גבוה יותר. (ש"מ): יז) ומיתתי להו. (ש"מ): יח) דקרי ליה הכא. (ש"מ): יט) לא הוריד סמע מיניה. (ש"מ): כ) נאהרון. משמע שיש. (ש"מ): כא) ל"ל כיון דטפי מטפח. (מ"ה). ובכתב וטוב הגיה כיון דמאי דטפי טפח לא הוי לא חציצ ליה והא דתניא: כב) לכותל היו והא. (צ"ק): כג) בדרום פי' רוקק על של משה היו מסדרין כדרי יוסי. (צ"ק): כד) מן הכותל שתי אמות כלפי צפון ומנורה בנגדו בדרום ומזבח באמצע. (צ"ק): כה) זו שהיה כ"ל. (ישר וטוב): כו) תיבת דלמרינן ממקה. (ישר וטוב): כז) ר"ג. בירושלמי דשקלים ליתא ומ"ש דאמר אהרן אשה ותחבן ששה ועיין בספר יפה מראה שם פר' ז'. (ש"מ). ועיין ל"ק שהגיה כשם ירושלמי דתענית פ"ב טוטפאת אלפאנט: כח) ומונחות רחבן לארכו. (צ"ק). עיי"ש: כט) כדפר"ר אהרן לרחבן של אהרן. והגיה ש"מ דל"ל אהרן לרחבו. וכ"ל הגיה רחבן לארכו:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ומתה דידיה: (ב) שם מה אני מקיים את הסלתות ועליהם לחם הפנים אלו כ"ל ותיבת אשר ותיבת זהב מחק: (ג) רש"י ד"ה בשלמא למ"ד צפון ודרום בעשר אמות מ"מ ר"ל אפי' טפח: (ד) ד"ה אלא למ"ד מזרח ומערב וכו' גבי בדי ארון ואמה דידיה שהיה רוחב אמה ושתי אמות:

מוסף רש"י

משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה. מרוחק מן הכותל לפוני שתי אמות ומחצה, שיעור דרך שני הכהנים זה אצל זה הסמדרין שתי מערכות של לחם הפנים בצפון, ומצוותו לסדרן ולסלקן יחד ואחרעה נכנסין שנים מלד זה של שלחן לסלק את המערכה הישנה של לחם הפנים ושנים מלד זה לסדר החדשה (יומא לג:). **על פתח הבית.** אצל פתח ההיכל בכניסתו ולא היו מניחין אותו שם אלא להתאותו שמעלין בקדש דעבקשיו מניחו על של שיש ומיד ונשאו בהיכל ומסדרו על של זהב של משה, ועל של זהב ביציאתו עד שיוקטרו בזיכין כדקתני לקמן (להיכל ע"ב). **אשר שברת.** קלא יתירה הוא למתמיה לדרשה (ב"ב יד:). **ושמתם בארון.** אלא למאן דאמר שברי לוחות מונחים בארון. דמתיב (דברים י) אשר שברת ושמתם בארון, אף הכהנים תשים בארון. מחמת אונסו. שחלה או שנעדר בדוחק מזונות והוכרו כו לכבדו (ברכות ח:).

רבינו גרשום

בשלמא למאן דאמר. אורכו כלפי צפון ודרום הפתח קיימי והוו תרי דרי: **שפיר.** דאית להו רווחא **סגיא: אלא למאן דאמר מזרח ומערב.** שאורכן לרחבו של בית ורחבן מצפון לדרום: **מכדי שלחן כמה משוך מן הכותל.** השורה הסמוכה לכותל צפון: **שתי אמות ומחצה.** לכך משוך כך כדי מקום הילוך שני כהנים זה בצד זה, המכניסין עומדין בצפון ופניהם לדרום והמוצ' וכו' כדקתני במתני' לקמן, **ותרי גברי לא מסתני** להו ברווחא אלא בתרי ופלגא: **ואמה דידיה.** דרחבו של שלחן: **ושתי אמות ומחצה.** שבין שורה הראשונה לשלחן של משה: **ואמה** דידיה דרחבו של שלחן משה הרי ד' אמות: **ושתי אמות ומחצה.** שבינו לשורה השנית: **ואמה דידיה.** של רחב השלחנות של שורה שנית הרי ו' אמות ומחצה: **אשתכח דקא אכיל.** דרא השנית: **פלגא דאמתא.** ממחציתו של היכל צד דרום והוי שלחן בדרום. ומשום הכי קא בעי ב' אמות ומחצה בין כל שורה ושורה כדי שיכול לסדר הלחם באיזה שלחן שירצה: **מי סברת דשלחן דמשה בהדייהו.** בין שתי השורות הוה קאי, דקא חשבת דאכיל פלגא דאמה בדרום. **לא דמדלי ליה.** השלחן של משה חוץ משתי השורות למעלה לצד מערבי שכלפי בית קדשי הקדשים היה בגבה הקרקע יותר מן ההיכל: **ומיתתי להו לדידהו.** לב' השורות כלפי מזרח ומקרבן זו אצל זו שלא יהא ביניהן אלא שתי אמות ומחצה ולא יהו אוכלות בדרום כלל והוי ב' השורות לחמה דשלחן של משה למעלה כתלמיד היושב לפני רבו: **ועל כולן היו מסדרין.** על איזה שירצה: **דאמר קרא ויקם משה את המשכן.** אית דמתפרשי שהוא עצמו התחילו להקימו והוא הקימו כולו ולא אחר. ואית דאמר ואין מורידין דהאי קרא פתח בויקם וסיים בויקם:

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות